

Toch zal echt wetenschappelijk gevoel een, ook slechts eenigszins, meditatief aangelegd onderzoeker op zijn ergst een agnostisch standpunt doen innemen, maar het groote half wetenschappelijk publiek formeert zich op den grondslag van natuurwetenschappelijke ervaringen een besliste wereldbeschouwing, welke niet alleen de handelingen van den ontwerper zullen moeten leiden, maar welke, als grondslag eener cultuur verbreid en verdemocratiseerd, zal trachten de geschiedenis der beschaving haren ontwikkelingsgang voor te teekenen. Wij zullen echter indachtig blijven, dat het hoogste, wat wij langs wetenschappelijken weg kunnen bereiken, gelegen is in: „*een voorstelling van het bestaande, die de eischen van het menschelijk verstand bevredigt,*” <sup>1)</sup> (HEYMANS) en dat een „*Metaphysik auf Grundlage der Erfahrung*” in elk opzicht gewenscht is; maar ook is het zeker, dat de *eischen*, welke men aan een wijsgeerige hypothese stelt, evenals de meerdere of mindere waardeering der vele apriorische begrippen en de beteekenis, die men aan bepaalde ervaringen toeschrijft, wisselen naar karakter, aanleg, opvoeding en toevallig contact met bepaalde onderdeelen der wetenschap en dat van de *bevrediging van het menschelijk verstand* moeilijk de normen zijn aan te geven. Daarom is het des te meer te verwonderen, dat, hoe ook de onderlinge twisten der wijsgeerige wereldbeschouwingen mogen verlopen, bijna alle afkeurend oordeelen over een werelbeschouwing, welke op anderen „vooraf bepaalden grondslag” (WOLTJER) is gevestigd. Gedurende het wisselen van wetenschappelijke en wijsgeerige theorieën, bij het enorme aangroeien van de ervaringsfeiten van het experimenteel onderzoek, kon toch tegen dezen grondslag geen blijvende bedenking worden ingebracht en het is de vraag van dezen tijd of zelfs niet de moderne wetenschap en met name de ervaringen op biologisch gebied de Christelijke thëistische wereldbeschouwing in hooge mate voor de eischen van het verstand bevredigend doet zijn. Biologische, evenals alle natuurwetenschappelijke ervaringen, kunnen echter slechts met vrucht aan algemeene beschouwingen worden onderworpen, wanneer men zich omtrent het wezen van het oorzakelijk verband in de natuur een voorstelling heeft gevormd.

---

<sup>1)</sup> G. HEYMANS. Schets eener Kritische Geschiedenis van het Causaliteitsbegrip in de nieuwere Wijsbegeerte. Leiden E. J. BRILL 1890, bl. 318.